

ANDRZEJ GRZYBOWSKI,^{1,2} WITOLD PACTWA³

Antoni Sławikowski (1796-1870) – pierwszy kierownik Katedry Okulistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

Antoni Sławikowski (1796-1870) – the First Head of the Department of Ophthalmology at the Jagiellonian University

¹Katedra Okulistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Żołnierska 18, 10-561 Olsztyn

²Instytut Okulistycznych Badań Naukowych, ul. Mickiewicza 24 / 3B, 60-836 Poznań, Poland

³Lekarz, Miejski Szpital Zespolony w Olsztynie

Słowa kluczowe: Antoni Sławikowski, polska okulistyka, historia okulistyki, historia medycyny, Towarzystwo Lekarskie Krakowskie

Key words: Antoni Sławikowski, Polish ophthalmology, history of ophthalmology, history of medicine, Cracow Medical Society

Streszczenie

Artykuł przedstawia biografię oraz dorobek naukowy polskiego okulisty Antoniego Sławikowskiego (1796-1870). W 1819 uzyskał dyplom doktora medycyny na Uniwersytecie w Wiedniu. Był profesorem nadzwyczajnym w Instytucie Medyczno-Chirurgicznym we Lwowie oraz profesorem zwyczajnym na Uniwersytecie Jagiellońskim od 1851 roku. Należał do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i wyodrębnionego z niego w roku 1866 Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego. Był również członkiem korespondentem Towarzystw Lekarskich w Warszawie i Wiedniu oraz członkiem honorowym Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie. Był współzałożycielem Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych we Lwowie. W 1831 roku został odznaczony austriackim Złotym Krzyżem z Koroną za zasługi obywatelskie podczas epidemii.

Abstract

The article presents the biography and scientific achievements of the Polish ophthalmologist Antoni Sławikowski (1796-1870). In 1819 he obtained a doctorate in medicine at the University of Vienna. He was an associate professor at the Medical and Surgical Institute in Lviv and a full professor at the Jagiellonian University from 1851. He belonged to the Cracow Scientific Society and the Cracow Medical Society separated from it in 1866. He was also a corresponding member of Medical Societies in Warsaw and Vienna and an honorary member of the Warsaw Society of Friends of Science and the Economic Society in Lviv. He was a co-founder of the Institute of the Deaf and Blind in Lviv. In 1831 he was awarded the Austrian Gold Cross with the Crown for his civic services during the epidemic.

Wstęp

Antoni Sławikowski był okulistą, aktywnym członkiem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego. Jego biografia oraz dorobek naukowy nie były dotychczas należycie opracowane. Celem poniższej pracy jest przedstawienie informacji na jego temat oraz analiza jego działalności medycznej i naukowej pod kątem rozwoju zarówno ówczesnej, jak i współczesnej medycyny.

Metodologia

Do sporządzenia niniejszej pracy wykorzystano materiały znajdujące się w słownikach biograficznych oraz wspomnieniach pośmiertnych. Ponadto wykorzystano informacje z *Polskiej Bibliografii Lekarskiej* Stanisława Konopki, zdigitalizowane materiały archiwalne oraz publikacje własne Sławikowskiego.

Biografia

Antoni Sławikowski urodził się 29 stycznia 1796 roku we Lwowie. [1] Jego rodzicami byli Józef i Elizabeth z Wetzów. [1, 2, 3] Ukończył szkoły we Lwowie, a następnie rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie w Wiedniu. 24 sierpnia 1819 roku uzyskał tytuł magistra okulistyki, a następnie 30 sierpnia dyplom doktora medycyny na podstawie pracy pt. *De vermibus in corpore humano obviis* (Viennae 1819) [1, 4] [Ryc.2; Ryc.3] Sławikowski specjalizował się u profesora okulistyki Georga Beera w Wiedniu, którego był asystentem jeszcze w trakcie studiowania. Otrzymał propozycję objęcia katedry na Uniwersytecie Wileńskim, do której ostatecznie nie doszło. W 1821 roku przeniósł się do Lwowa, gdzie został asystentem kliniki chorób wewnętrznych. Jako profesor nadzwyczajny wykładał okulistykę w Instytucie Medyczno-Chirurgicznym do 1851 roku. W latach 1821-1826 był bezpłatnym lekarzem Szpitala Sióstr Miłosierdzia, sekundariuszem Szpitala Bożego Ciała w 1824-1829. W latach 1840-1851 pracował na stanowisku okulisty krajowego Galicji i równocześnie prymariusza oddziału chorób ocznych w Szpitalu Powszechnym we Lwowie. [1, 4]

Sławikowski był współzałożycielem Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych we Lwowie, którym bezpłatnie opiekował się w latach 1833-1851. W 1831 roku wspólnie z Josephem von Berres kierował akcją zwalczania epidemii cholery azjatyckiej jako lwowski lekarz obwodowy, a w latach 40. kierował akcją zwalczania

Ryc. 1. Antoni Sławikowski
(1796-1870).

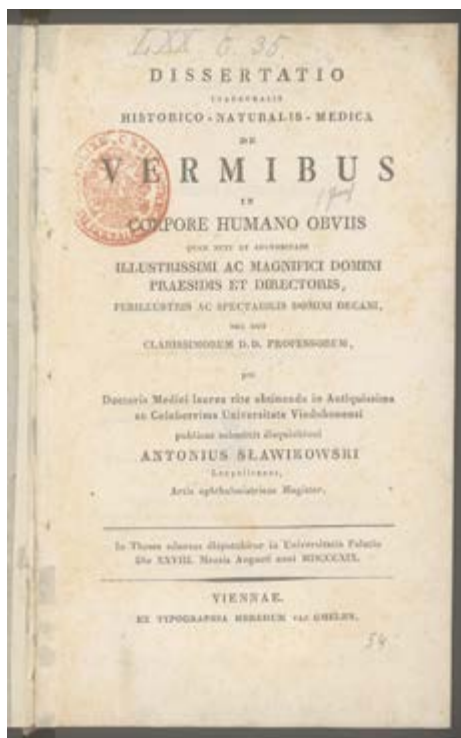
egipskiego zapalenia spojówek wśród żołnierzy stacjonujących we Lwowie.

Wydarzenia te opisał w swoich pracach. [5] Na cześć Sławikowskiego poeta Dominik Magnuszewski napisał wiersz *Za przywrócenie wzroku mej matce* opublikowany na łamach „Kłosów” (nr 337: 1871) [1]

Sławikowski jako profesor zwyczajny kierował nowo utworzoną katedrą okulistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim od 8 maja 1851 roku aż do swojej śmierci. Był jej pierwszym kierownikiem. Został wybrany na to stanowisko pomimo kandydatury W. F. Szokalskiego (1811-1891), którego wybrał senat akademicki. [4] Wprowadził okulistykę jako przedmiot obowiązkowy wchodzący w skład rygorozum składanego przez absolwentów od 1852 roku. Początkowo z braku kliniki okulistycznej leczył i operował w szpitalach Św. Łazarza, Św. Ducha i Starozakonnych, a także w salach kliniki lekarskiej i chirurgicznej. W 1858 roku zorganizował przy klinice mały oddział posiadający 6 łóżek. W 1866 roku w suterrenach kliniki ginekologicznej przy ul. Kopernika 7 stworzył odrębną klinikę okulistyczną z 10 łózkami, którą wyposażył w niezbędne instrumenty m.in. wynaleziony oftalmoskop. W latach 1867-1868 był dziekanem Wydziału Lekarskiego oraz prodziekanem w 1870 roku. [1, 2] Od 1851 roku należał do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i wyodrębnionego z niego w roku 1866 Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego. Był również członkiem korespondentem Towarzystw Lekarskich w Warszawie i Wiedniu oraz członkiem honorowym Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie. [1] Zmarł 10 czerwca 1870 roku podczas pobytu letniego w Krzeszowicach i tam został pochowany. Był odznaczony austriackim Złotym Krzyżem z Koroną za zasługi obywatelskie podczas epidemii w 1831 roku. Był dwukrotnie żonaty. Z małżeństwa z Barbarą z Migdalskich miał synów Tytusa i Henryka, a z drugiego małżeństwa syna Tadeusza oraz córkę Antoninę, zamężną z Kazimierzem Szwejzkowskim. [1]

Analiza dorobku naukowego

Dorobek naukowy Sławikowskiego jest obecnie archaiczny i stanowi głównie wgląd w ówczesny stan wiedzy medycznej i jej ograniczenia. W pracy „O chrząstaku oka” opisał przypadek pourazowego uszkodzenia oka, które ze względu na późniejszy ból doprowadziły do jego usunięcia. [6] (Ryc. 4) Ciekawe są przytoczo-

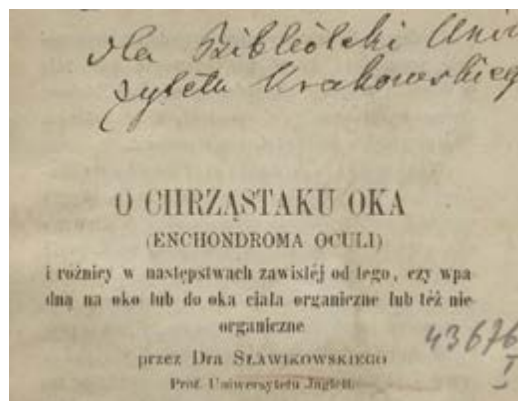
Ryc. 2. Antoni Sławikowski (1796-1870). Strona tytułowa: Sławikowski A., *Dissertatio inauguralis historiconaturalis-medica de vermibus in corpore humano*. Wiedeń, 1819.

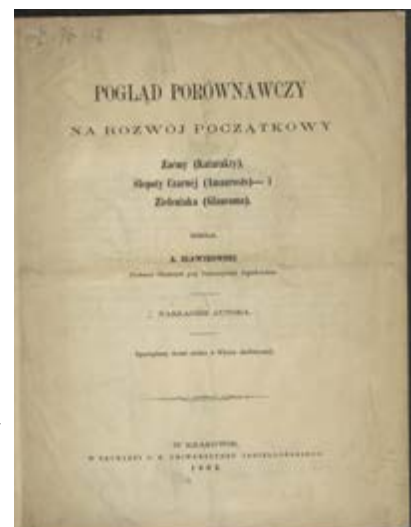
Ryc. 3. Strona tytułowa innego wydania pracy doktorskiej Antoniego Sławikowskiego

ne przez autora w dyskusji inne podobne przypadki pourazowe: „Ja w 9 lat po wpadnięciu w głąb oka kawałeczka kapsli, wydobyłem tenże w tutejszej klinice i zapalenie ustało na zawsze. Często odnawiające się zapalenie musiało dojść ostatnią razą do najwyższego stopnia, gdyż chory chciał sobie kozikiem oko przeciąć. W drugim wypadku wyjąłem w r. 1842 w Samborze szpileczkę z oka, która 13 lat pierwej wbitą w oko została i przyczyną odnawiającego się zapalenia była, lecz przeistoczenia chorobowego nie wzbudziła”. Dalej autor zwrócił uwagę na różny przebieg chorobowy i rokowanie w zależności od natury ciała obcego – organicznego lub nieorganicznego. [6]

W pracy pt. „Pogląd porównawczy na rozwój początkowy zaćmy (katarakty), ślepoty czarnej (amaurosis) i zieleniaka (glaucoma)” dokonał autor porównania trzech ówczesnie rozpoznawanych chorób. [7] [Ryc. 5] Od czasów starożytności istniały problemy z definicjami i rozróżnieniem zaćmy i jaskry. Istota zaćmy jako zmętnienia soczewki został dość dobrze poznana i opisana na przełomie 17 i 18 wieku, co niewątpliwie przyczyniło się do wprowadzenia w połowie 18 wieku skutecznej metody operacji zaćmy przez Jacquesa Daviela (1696-1762). Jaskra jest dużo bardziej skomplikowaną chorobą o niepoznanej również obecnie patogenie, dlatego trudno się dziwić, że różne jej postacie określane były w różny sposób, np. w zależności od barwy oka – zieleniak lub w odróżnieniu od zaćmy (ślepoty białej) – jako utratę widzenia przebiegającą z ciemną źrenicą (ślepoty czarna).

Ryc. 4. Strona tytułowa: Sławikowski A., *O chrzęstaku oka (enchondroma oculi) i różnicy w następstwach zawisłej od tego, czy wpadną na oko lub do oka ciała organiczne lub też nieorganiczne*. [6]

Ryc. 5. Strona tytułowa: Sławikowski A., *Pogląd porównawczy na rozwój początkowy zaćmy (katarakty), ślepoty czarnej (amaurosis) i zieleniaka (glaucoma)*. Kraków, 1862.

W pracy pt. „Główne choroby oczne u osób z zakażeniem kołtunowatę” Sławikowski obszernie przedstawił problem ówczesnie rozpoznawanej choroby zwanej kołtunem. [8] Dzisiaj wiadomo, że kołtun to pęk włosów powstały na skutek braku higieny lub ich nieczyszczenia lub szczytkowania, często sklejony łojem i wydzielina wysiękową. Miał on chronić przed chorobami i złymi mocami, a przez długi czas istniał przesąd medyczny, iż jego obcięcie może przyczynić się do pogorszenia zdrowia, w tym np. ślepoty. W połowie XIX wieku, niektórzy wybitni polscy lekarze, w tym Józef Dietl i Aleksander Le Brun zapoczątkowali ich usuwanie.

W pracy pt. „Uwagi nad narzędziami najnowszymi do ophtalmoskopii zaleconemi” Sławikowski podał pierwszy w literaturze polskiej opis oftalmoskopu Helmholtza. [9] Praca ta została opublikowana w 1852 roku, a więc najwyżej rok po pierwszym doniesieniu Helmholtza. Autor nie miał jeszcze własnych doświadczeń skorzystania z oftalmoskopu, ale dość szczegółowo omówił mechanizm działania i opis dna oka zdrowego człowieka podany przez Helmholtza.

W 76 stronicowej broszurze pt. „Badania okulistyczne” Sławikowski omówił różne rodzaje owrządzeń rogówki i ich metody leczenia. [10] W pracy pt. „O oëroskopie w ogólności, a szczegółowo a takież narzędzi przez prof. Jendrassika w Peszcie” autor przedstawił urządzenie do badania „ciałek ropnych” w powietrzu, np. w salach chorych. [11] Co ciekawe, urządzenie takie było na stanie ówczesnej Kliniki Okulistyki UJ, czego można dowiedzieć się z lektury rozdziału pt. „Klinika Okulistyczna [Uniwersytetu Jagiellońskiego] w książce pt. Zakłady Uniwersyteckie w Krakowie. Przyczynek do dziejów oświaty krajowej. [12] Znajduje się tam też informacja o ówczesnej strukturze Kliniki Okulistycznej – obejmowała ona trzy sale, z czego dwie zawierały 6 łóżek dla chorych, a trzecia wykorzystywana była jako sala operacyjna i pokój badań. Udzielała ona wtedy pomocy ambulatoryjnej około 500 chorym rocznie. Sławikowski opublikował dwa sprawozdania z pracy Kliniki za rok 1864-65 oraz 1865-66. [13-14] W pierwszym podał, że stacjonarnie leczono 78 chorych, z których wyleczono 38, a 28 uzyskano poprawę widzenia. Wszystkie operacje wykonywano bez znieczulenia eterem (nie stosowano wtedy jeszcze znieczulenia miejscowego kokainą) w pozycji siedzącej, natomiast dzieci operowano w pozycji leżącej. Najstarszy pacjent miał 82 lata, a najmłodszy 6 miesięcy. Wykonano w tym roku 28 operacji zaćmy oraz 13 irydektomii. [13] Drugie zestawienie przedstawia podobne dane dot. części szpitalnej oraz bardziej dokładne zestawienia chorób leczonych ambulatoryjnie. [14]

Podsumowując, dorobek naukowy Sławikowskiego reprezentuje w zdecydowanej części wiedzę i zainteresowania pierwszej połowy XIX wieku i w niewielkim stopniu podążał za nowościami prężnie rozwijającej się w latach 50. i 60. XIX wieku okulistyki. Potwierdza to, iż ówczesna okulistyka krakowska była słabo zorganizowana i stała na względnie niskim poziomie w stosunku do międzynarodowej wiedzy klinicznej. Niemniej prace Sławikowskiego stanowią bardzo wartościową fotografię ówczesnej medycyny i okulistyki i mogą być wykorzystywane do lepszego zrozumienia rozwoju okulistyki w XIX wieku.

Piśmiennictwo:

- [1] Sroka S.T., *Antoni Sławikowski, Polski Słownik Biograficzny*. Kraków 1997-1998 XXXVIII: 602
- [2] *Prof. Antoni Sławikowski. Lista Pamięci Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie* [https://in-memoriam.uj.edu.pl/lista-pamieci?p_p_id=56_INSTANCE_q9Wikq7zXoNB&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-3&p_p_col_count=3&osoba=140304341]
- [3] *Sławikowski Antoni. Encyklopedia PWN* [<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slawikowski-Antoni;3976438>]
- [4] Melanowski W. H., *Dzieje okulistyki*. PZWL, Warszawa 1972: 385.
- [5] Sławikowski A., *Die Cholera-Epidemie in Lemberg und im Lemberger Kreise im Jahre 1831* („Medizinische Jahrbücher des k. k. österreichischen Staates” Bd. 13: 1833) i *Über die epidemisch-contagiöse Augen-Entzündung in Galizien* (Bd. 53: 1845).
- [6] Sławikowski A., *O chrząstaku oka (enchondroma oculi) i różnicy w następstwach zawieszki od tego, czy wpadną na oko lub do oka ciała organiczne lub też nie-organiczne*. Przegląd Lekarski 1864; III (45): 353-355 i (46): 361-363 i (47): 370-371.
- [7] Sławikowski A., *Pogląd porównawczy na rozwój początkowy zaćmy (katarakty), ślepoty czarnej (amaurosis) i zieleniaka (glaucoma)*. Skreślił A.[ntoni] Sławikowski, profesor Okulistyki przy Uniwersytecie Jagiellońskim. W Krakowie. 1862. Nakładem autora.
- [8] Sławikowski A., *Główne choroby oczne u osób z zakażeniem kołtunowatę w krótkości opisane*. Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 1856. XXXV (1): 82-123
- [9] Sławikowski A., *Uwagi nad narzędziami najnowszymi do ophtalmoskopii zaleconemi*. Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. 1853; XXIX (2): 178-197.
- [10] Sławikowski A., *Badania okulistyczne*. Przez Antoniego Sławikowskiego, profesora Uniwersytetu Ja-

giellońskiego. Warszawa 1853. W drukarni Jana Jaworskiego, przy ulicy Krakowskie-Przedmieście w pałacu Staszica hr. Potockiego wprost Kościoła XX. Karmelitów N 415. 8° (245 X 155): 2 nlb. +76 +20.

[11] Sławikowski A., *O oëroskopie w ogólności, a szczególnie a takiemże narzędziu przez prof. Jendrassika w Peszcie*. Przegląd Lekarski 1862; I (6): 7-8

[12] Sławikowski A., *Klinika Okulistyczna [Uniwersytetu Jagiellońskiego]*. W książce: *Zakłady Uniwersyteckie w Krakowie. Przyczynek do dziejów oświaty krajowej*. Kraków 1864: 511-513.

[13] Sławikowski A., *Statystyczny wykaz chorych kliniki okulistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 1864/65*. Przegląd Lekarski 1865; IV (46): 367-368.

[14] Sławikowski A., *Wykaz ruchu chorych leczonych w klinice okulistycznej krakowskiej w roku szkolnym 1865/6*. Przegląd Lekarski 1866; V (33): 262-264.

Spis prac Antoniego Sławikowskiego:

1. Sławikowski A., *Dissertatio inauguralis historiconaturalis-medica de vermibus in corpore humano obviis quam nutu et auctoritate illustrissimi ac magnifici domini praesidis et directoris, perillustris ac spectabilis domini decani nec non clarissimorum d.d. professorum, pro doctoris medici laurea rite obinenda in antiquissima ac celeberrima Universitate Vindobonensi publicae submittit disquisitioni Antonius Sławikowski Leopoldianus, artis ophthalmiatricae magister. In theses adnexas disputabitur in Universitatis Palatio die XXVIII. mensis Augusti anni MDCCCXIX*. Viennae. [1819]. Ex Typographia Heredum van Ghelen. 8°: 148.

2. Sławikowski A., *Die Cholera-Epidemie in Lemberg und im Lemberger Kreise im Jahre 1831*. Medicinische Jahrbücher des kaiserl. königl. österreichischen Staates. 1833; n.F.T. IV: 552-580.

3. Sławikowski A., *Ueber die epidemisch-contagiöse Augen-Entzündung in Galizien*. Medicinische Jahrbücher des kaiserl. königl. österreichischen Staates. 1845; LIII: 129-144.

4. Sławikowski A., *Badania okulistyczne. Przez Antoniego Sławikowskiego, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Warszawa 1853. W drukarni Jana Jaworskiego, przy ulicy Krakowskie-Przedmieście w pałacu Staszica hr. Potockiego wprost Kościoła XX. Karmelitów N 415. 8° (245 X 155): 2 nlb. +76 +20.

5. Sławikowski A., *Uwagi nad narzędziami najnowszemi do ophthalmoskopii zaleconemi*. Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. 1853; XXIX (2): 178-197.

6. Sławikowski A., *O wrzodach rogówki oka ludzkiego*. Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 1853. XXIX (1): 49-124.

7. Sławikowski A., *Główne choroby oczne u osób z zakażeniem kołtunowatym w krótkości opisane*. Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 1856. XXXV (1): 82-123

8. Sławikowski A., *O oëroskopie w ogólności, a szczególnie a takiemże narzędziu przez prof. Jendrassika w Peszcie*. Przegląd Lekarski 1862; I (6): 7-8

9. Sławikowski A., *O zapaleniu oczu jako środka lekarskim w chorobach tychże*. Przegląd Lekarski 1862 I (38): 8.

10. Sławikowski A., *Pogląd porównawczy na rozwój początkowy zaćmy (katarakty), ślepoty czarnej (amaurosis) i zieleniaka (glaucoma)*. Skreślił A.[ntoni] Sławikowski, professor Okulistyki przy Uniwersytecie Jagiellońskim. W Krakowie. 1862. Nakładem autora.

11. Sławikowski A., *Conjunctivitis membranacea diphtherica (Zapalenie spojówki oka i powiek włóknisto-błoniaste)*. Przegląd Lekarski 1862: I (15): 5 i (16): 3-5 i (18): 3-4.

12. Sławikowski A., *Czarna krosta na powiekach Pustula nigra, maligna (polonica) palpebrarum*. Przegląd Lekarski 1863; II (52): 410-412 i 1864; III (1): 1-3 i (2): 9-11.

13. Sławikowski A., *Wyjaśnienie względem podanej w „Z czasie” wiadomości o panującym zapaleniu oczu*. Przegląd Lekarski 1863; II (38): 304.

14. Sławikowski A., *O chrząstaku oka (enchondroma oculi) i różnicy w następstwach zawisłej od tego, czy wpadną na oko lub do oka ciała organiczne lub też nieorganiczne*. Przegląd Lekarski 1864; III (45): 353-355 i (46): 361-363 i (47): 370-371.

15. Sławikowski A., *Klinika Okulistyczna [Uniwersytetu Jagiellońskiego]*. W książce: *Zakłady Uniwersyteckie w Krakowie. Przyczynek do dziejów oświaty krajowej*. Kraków 1864: 511-513.

16. Sławikowski A., *[Przeobrażenia chrząstkowate wszystkich tkanin gałki ocznej]*. Przegląd Lekarski 1864; III (4): 31. Spr. K. Tow. Nauk. z 12 I. 64.

17. Sławikowski A., *Przypadek nader rzadkiego wyrodzenia gałki ocznej*. Przegląd Lekarski 1864; III (4): 31. Spr. Tow. Nauk. Krak. z 12. I. 64.

18. Sławikowski A., *Statystyczny wykaz chorych kliniki okulistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 1864/65*. Przegląd Lekarski 1865; IV (46): 367.

19. Sławikowski A., *Wykaz ruchu chorych leczonych w klinice okulistycznej krakowskiej w roku szkolnym 1865/6*. Przegląd Lekarski 1866; V (33): 262-264.